

ПОЛІТИЧНІ ТА ВІЙСЬКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В 1920–1930-х рр. В ЄВРОПІ

Сазонов В.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена діяльності білого офіцерства в еміграції, зокрема її військово-політичним організаціям, в першій половині 1920–1930-х рр. Автор аналізує причини появи різноманітних течій в емігрантському середовищі, зокрема антинацистських та пронацистських. Особлива увага приділяється конкретним цілям емігрантських об'єднань та їх військово-політичним програмам.

Ключові слова: російська діаспора, білоемігранти, антирадянський рух, козацька еміграція, громадянська війна в Росії

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю подальшого вивчення проблеми російського зарубіжжя ХХ ст. як феномену не лише російської, але і світової історії. Складовою частиною частину цього феномену є історія російської військової еміграції в міжвоєнний період 1920–1939-х рр., зокрема в Європі, де знаходився один з центрів інституціоналізації і ідейно – політичного розвитку білоемігрантів. Аналіз процесу формування і діяльності російської військової еміграції в Європі в 1920–1939-х рр. дозволяє зробити внесок в подальше наукове освоєння багатьох аспектів історії міжнародних суспільно-політичних процесів, включаючи період Другої світової війни, а також у вивчення російсько-європейських стосунків першої половини ХХ століття. Низка запитань, які торкаються цієї теми, в історіографії недостатньо розроблені, тому вивчення даної теми – одне з найважливіших завдань сучасної історичної науки.

Напередодні Другої світової війни перед представниками російської військової еміграції виник ряд глобальних питань: як відноситися до націонал-соціалізму і агресивної нацистської політики, а після початку Радянсько-німецької війни – чи брати участь у військових діях на боці гітлерівців, чи залишитися на нейтральних позиціях або боротися проти нацизму в антифашистському русі? Незабаром вирішення цих питань перейшло з теоретичної площини в практичну.

Друга світова війна вплинула на життя російського зарубіжжя, яке стало активною учасником політичних дискусій, збройних конфліктів, військових дій як на боці Третього Рейху так і антифашистського руху Опору.

Ця тема розширює рамки дослідження Другої світової війни і дозволяє прослідкувати еволюцію поглядів російських післяреволюційних емігрантів на участь в бойових діях в антирадянських та антифашистських формуваннях.

В наукових працях радянських науковців 1950–1980-х рр. на підставі наявних джерел та в період певного специфічного історичного фону була зроблена спроба проаналізувати та дослідити історію російської військової еміграції в міжвоєнний період. Проте, вивчення російської еміграції було обмежене ідеологічними рамками. В останні десятиліття ХХ ст. побачив світ ряд наукових робіт по цій темі, в яких знайшли віддзер-

калення військово-політична і ідеологічна діяльність російської еміграції. Сюди можна віднести роботи Волкова С.В., Краснова В.Г., Літвака Б.Г., Пивовара Є. Ю., Н. П. та Шкаренкова Л. К. Слід зазначити, що ці дослідження багаті на фактаж, але в них недостатньо проведений аналіз щодо діяльності російської еміграції в міжвоєнний період, зокрема відношення російської еміграції до нацизму, та планів участі в війні безпосередньо. Більш детально ця тема відображається в сучасних працях російських науковців: Дробязко С. І., Крикунова П. М., Окорокова А. В. та Цурганова Ю.С. Також вагому цінність уособлюють праці самих російських емігрантів: Байдалакова В.М., Пряшнікова Б. В., Краснова П.М. але цим роботам притаманний авторський суб'єктивізм в деяких моментах.

Доповнюють наше дослідження ряд науково-публіцистичних статей як в періодичних виданнях, так і в інтернет-мережі. Це, зокрема, роботи Зубкова Д.І., Ленінова А.К. та Бурди Едуарда. В цих статтях особлива увага приділяється козацькій еміграції, її повсякденному життю, політичним програмам та планам активної антирадянської діяльності.

Відомо, що в оцінці багатьох проблем в історії російської еміграції міжвоєнного періоду є різні, нерідко протилежні точки зору. Тому ми спробуємо внести своє бачення щодо цієї проблеми.

Метою статті є з'ясування діяльності російських військово-політичних організацій в Європі.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань:

- Проаналізувати утворення російського військово-політичного зарубіжжя 1920-1930-х рр. як світового феномену;
- З'ясувати політичну спрямованість російських емігрантських кіл;
- Розглянути основні групи, союзи, товариства та організації російських емігрантів

В результаті подій Громадянської війни, за кордоном, в більшій складності, опинилося більше ніж 2 млн. чоловік [1, с. 12]. Російська еміграція в політичному відношенні була досить складним конгломератом сил і течій – від крайніх монархістів, до меншовиків та есерів. В цілому, це була потужна сила, яка ще сподівалася на здійснення планів по відновленню бойових дій з Радянською Росією. Найбільшу небезпеку для

останньої представляло російське офіцерство та його організації за кордоном. У своїх творах В.І. Ленін писав про те, що білогвардійські організації активно працюють над тим, щоб знову спробувати створити військові частини і за сприятливих умов здійснити вторгнення в Радянський Союз [2, с. 34].

1922–1924 рр. стали важкими в долі російських військових емігрантів. Армія не могла більш існувати як єдине ціле. Зважаючи на недовлік внутрішніх засобів усі працездатні військовослужбовці перейшли на власне забезпечення, а пошуки роботи робили неможливим збереження військових частин навіть в мінімальних планах. У зв'язку з цим генерал Врангель прийняв рішення зберегти армію в «напіврозкритому» виді і єдність офіцерів-емігрантів у вигляді товариств і союзів, а також штабів і кадрів окремих частин і з'єднань [3, с. 73]. Центром зосередження в цей час все ще залишалися такі балканські країни як Болгарія та Югославія.

8 вересня 1923 року генерал Врангель підписав наказ про заборону усім військовослужбовцям вступати в місцеві партійні і політичні організації, а всі військові організації і товариства емігрантів входили під керівництво Головного командування. 1 вересня 1924 року в Сермських Карловцях (Сербія) наказом № 35 був створений Російський Загальновійськовий Союз (РЗВС) [4, с. 10–11]. Таким чином, сама Біла армія як єдина військова одиниця припинила своє існування.

П. М. Врангель прагнув під своїм керівництвом об'єднати всіх офіцерів колишньої Білої армії за кордоном. Тому в РЗВС приймалися також військовослужбовці армій О.В. Колчака, М. М. Юденича та ін. Загальне управління здійснював штаб генерала Врангеля.

РЗВС включав до свого складу тих, хто залишався вірним ідеям Білої справи, і головним його завданням залишалося збереження кадрів для створення в майбутньому нової російської армії. У вирішальний момент цю нову армію передбачалося мобілізувати на нову війну з більшовизмом, де вона повинна була стати важливим як військовим, так і політичним чинником.

Російський Загальновійськовий Союз включав в себе п'ять відділів, які ділилися за географічним принципом: I відділ об'єднував військових емігрантів з Франції і Англії, II відділ – Німеччини, III відділ – Болгарії, IV – Югославії, V – Бельгії, VI – Чехословаччини. До кінця 1020-х рр. РЗВС налічував близько 100 тис. чоловік. З часом до Російського Загальновійського Союзу стали долучатися не лише білоемігранти, які мешкали в Європі, а також в Азії, Південній і Північній Америці.

Загальна чисельність організації постійно знижувалася, оскільки багато хто втрачав контакти з відділами РЗВСа. В цілому, проявлялися дві тенденції властиві російській військовій еміграції. Перші переставали вірити у відновлення війни з більшовизмом і повністю занурювалися в приватне життя, другі ж – плекали ілюзії і прагнули до консолідації. До кінця 1937 року чисельність членів Союзу складала всього 30 тис. чол. [5,

с. 86]. При зменшенні чисельності РЗВС ставав більш ідейним та цілеспрямованим.

У разі відновлення війни з Червоною армією, організація не мала би можливостей перетворитися на потужну військову силу, яка змогла б протистояти РСЧА. Але вона могла стати організаційним центром армії, кістяком, солдатський склад якої передбачалося набирати з громадян Радянського Союзу. Керівники РЗВСа розраховували, більшою мірою, на те, що з початком війни, значна частина Червоної армії поверне свою зброю проти більшовизму. Приймався до уваги також той факт, що за соціальним складом РСЧА була переважно селянською, що означало вороже відношення до колективізації.

Одним з напрямів діяльності Російського Загальновійського Союзу була підготовка кваліфікаційних кадрів для майбутньої армії. Ще в 1922 році були засновані гуртки самоосвіти, а в 1927 році в Парижі були засновані Вищі військово-наукові курси, які проіснували до 1940 року. Такі ж курси в січні 1931 року були організовані в Белграді. Існували також російські поліцейський курси і Офіцерська школа удосконалення військових знань. Уся ця діяльність організовувалася для того, щоб при певних обставинах перетворити Червону армію в Білу, замінивши при цьому тільки всіх старших командирів [6, с. 366–367].

Білоемігранти РЗВСа також мали на меті донести до міжнародної громадськості суть подій, які відбуваються в Радянській Росії. У 1926 році в Парижі проходив Російський зарубіжний з'їзд. Його керівники виступили зі «Зверненням до всього світу»: «Над Росією володарює нині міжнародна комуністична організація – III Інтернаціонал. Вона говорить і діє ім'ям Росії, претендує на її спадщину і на її права для того, щоб витратити сили і засоби, накопичені віками російської державності, на справу світової революції, тобто на руйнування політичного і соціального устрою в усіх країнах, усіх народів...» [7, с. 37]. Представники російської військової еміграції всіляко намагалися схилити уряди європейських країн до війни з більшовизмом і надання допомоги народам колишньої Російської імперії: «Форми цієї допомоги можуть бути різноманітні, як різноманітна сама боротьба Росії з її ворогом – Інтернаціоналом. Не буде миру в світі, поки не займе в ньому належне місце відроджена Національна Росія» [7, с. 37]. По суті, Біла еміграція хотіла звернути увагу урядів зарубіжних країн на ті наміри СРСР, з яких сам радянський уряд не робив секретів, – метою інтернаціоналу є організація світового революційного руху та створення Всесвітнього Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Радянський уряд активно підривав діяльність Російського Загальновійського Союзу. Важливим завданням іноземного відділу ОДПУ і Головного розвідувального управління Генштабу РСЧА було впровадження своїх агентів в Союз для здійснення провокацій та викрадення людей. Так 26 січня 1930 року був викрадений генерал-лейтенант О.П. Кутепов, який очолював РЗВС після смерті генерала Врангеля. На його посаду був призначений генерал Є.К. Міллер, колиш-

ній начальник штабу П. М. Врангеля. 22 вересня 1937 року його також викрали співробітники НКВС. До березня 1938 року на чолі Російського Загальновійськового Союзу стояв генерал-лейтенант Ф.Ф. Абрамов. Він добровільно залишив цю посаду в 1939 році, посилаючись на постійні спроби дискредитувати його радянськими спецслужбами. Абрамова змінив генерал О.П. Архангельський, який здійснював керівництво РЗВСом і впродовж Другої світової війни [8, с. 21].

Протягом 1920–1930-х рр. в середовищі російських емігрантів існувала велика кількість політичних партій. Розділялися вони, головним чином, на тих, то вважав, що необхідно продовжувати боротьбу з більшовизмом, і тих, хто закликав припинити антирадянські виступи, оскільки це заважає мирному переродженню Радянської Росії в ліберально-демократичну країну і лише провокує конфлікти. Перша позиція була характерна для переконаних монархістів і військових, друга – для соціал-революціонерів, конституційних демократів і т.п.

Представники еволюційних поглядів керувалися прийняттям в СРСР курсу нової економічної політики (НЕП), хоча і розуміли, що запроваджувався він не назавжди.

В 1921 році в Берліні виник гурток російської молоді, в 1928 – в Белграді, в 1929 – в Тяньцзині, в 1930 – в Празі. З'явилась ідея консолідації молодого покоління російської еміграції, яка проявилася в об'єднувальному з'їзді в Белграді в липні 1930 року.

Так була заснована одна з найактивніших політичних організацій, яка спочатку мала назву Національною Спілкою Російської Молоді. В процесі формування ідеології та політичної доктрини вона стала називатися з 1936 року Національно-трудова Союзом Нового Покоління (НТСНП). Члени НТС були молодим поколінням, які вважали себе наступниками Білого руху в боротьбі з комунізмом. На відміну від свого старшого покоління, яке керувалося гаслом «Єдина та Неподільна Росія», новопокоління вважали, що потрібне було створювати союзницькі стосунки з державами, які утворювалися на території колишньої Російської імперії [9, с. 148].

У 1930 – 1933 роках головою НТС був правнук імператора Миколи I – С. М. Романовський, в 1934 році його наступником стає колишній хорунжий Донської армії В. М. Байдалаков [10, с. 35].

Члени НТС відстоювали ідею твердої центральної влади, але в поєднанні рівності усіх громадян перед законом, забезпеченні громадянських прав і свобод в суспільстві і т.п.

Політично активна еміграція прогнозувала війну між Німеччиною і СРСР, тому НТС вважав за потрібне створення так званої третьої сили – російської антирадянської армії під командуванням одного з генералів РСЧА, який перейшов би на сторону новопокоління. Для виконання такого завдання НТС повинен був здійснювати проникнення членів Союзу на окуповані німцями території СРСР, проводити роботу з полоненими червоноармійцями, поширювати свої ідеї, і організовувати таємні товариства в антирадянських

частинах, які формувалися німцями з громадян СРСР [11, с. 170].

Та все ж незважаючи на великі ідейні розробки, створені в 1930-і роки, деталізованої програми у Національно-трудова Союзу не було.

Ще одним рухом був Російський націонал-соціалістичний рух (РНСД) пронацистських поглядів, основою для якого послуговував т.з. Російський визвольний національний рух (РВНД) на чолі з Андрієм Светозаровим (Генріхом Пельхау), хоча ще до них існував Російський допоміжний загін, який мав зв'язки з НСДАП, а згодом увійшов до складу СА. Бойова група РВНД називала себе дружинниками і, в певній мірі, копіювала СА. Вже 1 травня 1933 року РВНД виступила у складі загонів СА окремою групою та зі своїм прапором у кількості 200 чоловік (чорні брюки, білі сорочки, пов'язки з білою свастикою в синьому квадраті на червоній матерії). Організація дуже помітно залежала від німців і навіть на керівних постах були фольксдойче з російськими іменами (той же Светозаров – Пельхау).

Проте незабаром через міжпартійну і внутрішньопартійну боротьбу РВНД був розпущений, а його місце зайняла Партія російських визволенців- Російський націонал-соціалістичний рух (ПРВ-РНСД) на чолі з П.Р. Бермондт-Аваловим під гаслом «Бог, нація, соціальна справедливість і праця». Мета – боротьба з жидомасонами, марксистами і власними недоліками. Організація цілком орієнтувалася на Німеччину і була від неї залежна. Але вже в жовтні 1934 р. партія розкололася і практично припинила діяльність. Її місце зайняли Російський Національно-визвольний рух (РВНД) на чолі з полковником І. Крижановським і Російський Національний Соціальний рух на чолі з полковником М.Д. Скалоном. Обидві організації співпрацювали з німецькими партійними організаціями НСДАП і СА, але викликали невдоволення гестапо вимогою дозволити носити свою форму і приймати німців. Втім, пізніше гестапо переконало РНСД стосовно співпраці з ними, фінансувало, але через підписання пакту Молотова – Ріббентропа, а також расових програм НСДАП РНСД була формально закрита, хоча на практиці існувала до 1943 року [12, с. 356].

До середини 1930-х рр. російські військові емігранти, в цілому, не займалися розробкою політичних програм. Як вже говорилося, вони вважали своїм головним завданням зберегти армію для нової боротьби з СРСР. Видана генералом Врангелем заборона про членство в політичних організаціях щоб уникнути внутрішніх протиріч, незабаром втратила будь-який сенс, оскільки РЗВС не був армією і не міг належним чином забезпечити виконання цього наказу.

Активна робота емігрантів по складанню проектів державного облаштування Росії почалася з другої половини 1930-х років. В цей час почали створюватися не лише військові, а і військово-політичні організації. У 1935 році – Російський національний і соціальний рух (РНСД), в 1936 – Російський національний союз учасників війни (РНСУВ). Останній був найбільш поширений, оскільки його відділи до 1939 року були відкри-

ті у Франції, Бельгії, Чехословаччині, Югославії, Греції, Албанії. Союз представляв досить потужну і активну організацію з монархічними переконаннями, головним завданням якої вважав політичну підготовку до діяльності в Росії [13, с. 75]. Також розроблялися плани щодо підготовки та здійсненню висадки «білих десантів» на території СРСР з метою організації масових диверсій.

Варто також згадати про найбільш агресивну форму емігрантської діяльності – білий терор, який набув поширення в 1920-30-і рр. внаслідок зростання соціально-політичної напруженості в європейських країнах, а також як наслідок розвитку реваншистських настроїв в емігрантському середовищі. Терористи копіювали методи і засоби революційного терору 70-80-х рр. XIX століття і початку XX століття, в той же час вони ставили прямо протилежні цілі: нав'язування контрреволюційної програми, дестабілізація внутрішнього положення в СРСР і ВКП(б), провокацію міжнародних конфліктів. За своєю суттю білий терор повинен був відкрити двері широкої інтервенції в СРСР, зіштовхнути Радянський Союз та західні держави, послугувати прологом нової громадянської війни, а також виступити важелем ліквідації радянської влади.

Білі терористи завдавали ударів в «больові точки», найбільш вразливі місця СРСР – здійснювали замах на радянських дипломатів, що різко загострювало міжнародний стан з прикордонними державами – Польщею, Китаєм, Румунією. У цьому сенсі білий терор дійсно являв собою серйозну небезпеку. Спецслужби Франції, Польщі, Німеччини та ряду інших держав активно використовували білих бойовиків у власних інтересах, фактично перетворивши білоемігрантський тероризм на чинник світової політики і в засіб тиску на СРСР. Білий індивідуальний тероризм був найбільш ефективний за кордоном, де білоемігрантським бойовиком вдалося зробити ряд замахів на радянських дипломатів (Войков, Воронський); спроби ж перенести диверсійні операції на територію СРСР (вибух Центрального партклуба в Ленінграді в 1927 р. і т.п.) потерпіли невдачу – радянська контррозвідка зуміла запобігти більшості диверсій, які готувалися, що таким чином говорило про безперспективність цього виду тероризму. Вже до середини 1930-х рр. білий тероризм майже зник, адже не знайшов соціальної бази ні в СРСР, ні в середовищі російського зарубіжжя [14].

Поставлені лідерами білоемігрантського екстремізму завдання щодо створення на території СРСР білогвардійського підпілля і формування «п'ятої колони» для удару в спину радянському ладу у разі виникнення соціально-політичної кризи в СРСР не була вирішена: радянські спецслужби запобігли проникненню на радянську територію диверсантів, а також не допустили створення їх підпільних структур. Особливо значну роль в процесі провалу білогвардійського підпілля в СРСР зіграло відсутність у бойовиків соціальної і ідейної підтримки з боку радянського народу, який категорично не бажав повернення «помічників і білогвардійців».

Історія російського козацтва в період протистояння 1917–1920-х рр. і козацької еміграції має свою характерну специфіку, яка безпосередньо обумовлена стосунками козацтва з центральною владою Російської імперії ще задовго до подій Громадянської війни. Ці стосунки формувалися декілька століть і носили двоякий характер. Самодержавство підтримувало козацьку колонізацію в прикордонних районах, де були безперервні хвилювання і військові дії, а також допускало часткову незалежність козаків. Проте, козацтво не раз виступало проти імператорського уряду. Внутрішня довга боротьба тривала до кінця XVIII століття, коли був пригнічений пугачевський заколот і вільному південно-східному козацтву було завдано нищівного удару. З часом воно втратило опозиційні погляди і навіть придбало репутацію надійної опори влади. Остання, в свою чергу, обіцяла зберегти «козацькі вольності» і недоторканість земельних володінь. Але, в той же час, уряд також контролював і приймав заходи, щоб надмірна незалежність козаків не була не на користь централізованій державі [8, с. 51].

Події 1917 року козацтво сприйняло як однозначне і беззастережне банкрутство російської державності. В козацькому середовищі посилювалося прагнення до відособлених від центральної влади організацій, внаслідок чого масово виникали місцеві уряди, з'явилася прагнення самим забезпечити собі незалежність, почало розвиватися «національне почуття» [15, с. 206].

Думки стосовно банкрутства російської державності сформулював в самому кінці Другої світової війни генерал-лейтенант П. М. Краснов:

«1) Свого часу була Велика Русь, якій слід було служити. Вона зникла в 1917, заразившись невиліковною або майже невиліковною недугою.

2) Але це вірно тільки відносно власне російських областей. На півдні (зокрема, в козацьких областях), народ виявився майже несприйнятливим до комуністичної зарази.

3) Треба рятувати здорове, жертвуючи невиліковно хворим. Є небезпека, що численніший «хворий елемент» задавить здоровий (тобто російські мешканці півночі – козаків)» [16, с. 60].

Сам П. М. Краснов був відомим діячем козацтва, переконаним монархістом і сприйняв падіння самодержавства як трагедію. В 1917 році командував 3-м Кінним корпусом. Краснов мав виняткове політичне мислення, був людиною прагматичною. Ці якості проявилися в нього і в роки Другої світової війни [17, с. 149].

П. М. Краснов із самого початку був проти єдиного центрального командування Добровольчої армії. Він не вірив в перемогу Білого руху, тому намагався врятувати хоч б Донську армію. Не зумівши домогтись автономії для свого округу від командування, Краснов склав з себе повноваження отамана.

В еміграції Краснов став одним з організаторів Братерства Російської Правди (БРП) в 1921 році, яке проіснувало до 1932 року. БРП мало свої філії в Німеччині, Франції, Югославії, Маньчжурії і прибалтійських країнах. Головним завданням Братерства була підготовка бойових

загонів для організації диверсійних операцій на прикордонних територіях СРСР. Братерство Російської Правди не мало чіткої політичної програми, але виступало під монархічними гаслами [2, с. 138–139].

В еміграції козацтво не бажало підкорятися комітетам російських колоній. Козаки створювали козацькі станиці і хутори, самостійно обираючи представника – отамана. Це були пройдені шляхами Першої світової та Громадянської війн Донська, Кубанська і Терська армії. Також за кордоном козаки створювали велику кількість різноманітних військових і політичних організацій, проте деякі з них входили до складу Російського Загальновійськового Союзу (РЗВС), інші трималися стороною. Так створений в 1926 році отаманом О.Г. Шкуро Союз Активних Борців за Росію (САБЗАР) не був прийнятий до РЗВСу внаслідок того, що відносився до політичних організацій.

Між козацькими отаманами і керівництвом РЗВСа складалися досить непрості стосунки. У грудні 1920 року був створений Союз відродження козацтва, який виступив проти союзу з Головнокомандуванням. Донський військовий округ звернувся за допомогою до американського уряду з метою розмістити козаків на своїй території під статусом цивільних біженців. Це йшло всупереч плану Врангеля про збереження єдності армії, тому він позбавив усіх вищих чинів Донської армії своїх посад. Так само Врангель поступив і відносно Кубанської армії, де призначив головним військовим отаманом лояльного головнокомандуванню генерала В. Г. Науменко. Отамани ж Терського і Астраханських військ у керівництві РЗВСа не викликали ніяких побоювань та сумнівів [18, с. 165].

У середовищі козацтва спостерігалися три політичні тенденції. Перші бачили козацькі території тільки у складі Росії після її звільнення від комунізму, другі допускали отримання незалежності винятково козаками, якщо усю територію держави не вдасться звільнити, треті виступали за суверенність козацьких земель незалежно від долі Росії. Такі настрої у козаків були аж до початку Другої світової війни [8, с. 56].

Іншими словами, в середовищі козацької еміграції не було єдності в політичних поглядах. В

той час, як значна частина козаків Донського, Кубанського, Терського і Астраханського військ на чолі своїх командирів М. Н. Граббе, В. Г. Науменко, Г. О. Вдовенко і Н.В. Ляхова відповідно, бачили майбутнє козацтва у складі Росії звільненої від комунізму, то інша частина, політично активніша, знаходилася під впливом націоналістично-сепаратистської орієнтації, і відстоювала ідею створення незалежної держави «Казакії», яке включало б території усіх козацьких областей – «Від Сяну до Дону».

Проте, при всьому антагонізмі «самостійників» та «єдинонеделімівців» і для перших, і для других була характерна гостра непримиренність до більшовизму, яка стала головним критерієм їх вибору позицій в Радянсько-німецькій війні. Ця непримиренність зв'язувала їх з надіями відродження козацьких вільностей та поверненням на батьківщину [13, с. 78].

14 січня 1921 року було укладено особливу угоду між отаманами і урядами Донської, Кубанської і Терської армії, в якому проголошувалося продовження боротьби проти Радянської влади «при збереженні єдиного командування» і відособлено від Російського Загальновійськового Союзу. Уявна єдність російської еміграції була розколота самостійною політичною силою в особі Об'єднаної ради Дону, Кубані і Тереку [19].

Таким чином, можна зробити висновок, що основними завданнями та напрямками діяльності політичних і військових емігрантських організацій було забезпечення єдності російської еміграції, збереження армії в так званому «напіврозкритому» виді – об'єднань і організацій, а також непримиренна боротьба з комуністичним інтернаціоналом і більшовизмом будь-якими способами і засобами.

Щодо козацтва, то воно здавна звикло до відносної незалежності, намагалось відстояти свої права, повернути землі і рішуче виступало за боротьбу з більшовизмом. В еміграції козаки існували відособлено від усієї російської еміграції, іноді доходючи до конфліктів із загальним керівництвом, і мали свої відмінні політичні тенденції. Для козацької еміграції були характерні пронацистські настрої, що, повною мірою, і визначило позиції козацтва в роки Великої Вітчизняної Війни.

Список літератури:

1. Пивовар Е. Ю. Российская эмиграция в Турции, Юго-Восточной и Центральной Европе 20-х годов. (гражданские беженцы, армия, учебные заведения) / Е. Ю. Пивовар, Н. П. Герасимов. – М.: Геттинген, 1994. – 117 с.
2. Шкаренков Л. К. Агония белой эмиграции. / Л. К. Шкаренков. – М.: Мысль, 1987.
3. Литвак Б. Г. Русские без Отечества. Очерки антибольшевистской эмиграции 20 – 40-х годов. / Б.Г. Литвак. – М.: РГГУ, 2000
4. Приказ генерала Врангеля № 35. 1 сентября 1924 г. // Политическая история русской эмиграции. 1920 – 1940 гг.: Документы и материалы / Под ред. А. Ф. Киселева. – М.: Гуманит.изд. центр ВЛАДОС, 1999
5. Русские во Франции. Справочник / Ред. В. Ф.Зеелер. – Париж: Изд. С.М. Сарач, 1937.
6. Волков С. В. Трагедия русского офицерства. / С. В. Волков. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2001.
7. Российский зарубежный съезд в Париже. 4-11 апреля 1926 г. // Сборник российских политических программ. 1917-1955. / Сост. А. А. Артемов. – Л.: Посев, 1989.
8. Цурганов Ю. С. Неудавшийся реванш. Белая эмиграция во Второй мировой войне. / Ю. С. Цурганов. – М.: Интрада, 2001
9. Курс национально-политической подготовки. // Ранние идейные поиски российских солидаристов. / Сост. В. М. Назаров. – М.: Посев, 1992.

10. Байдалаков В. М. Да возвеличится Россия, да погибнут наши имена: воспоминания председателя НТС: 1930-1960 гг. / В. М. Байдалаков. – Москва: Авуар Консалтинг, 2002.
11. Прянишников Б. В. Новопоколенцы. / Б. В. Прянишников. – Мэриленд (США): Сильвер Спринг, 1986.
12. Окорочков А. В. Фашизм и русская эмиграция (1920-1945). / А. В. Окорочков. – М.: Русаки, 2001.
13. Дробязко С. И. Под знаменами врага. Антисоветские формирования в составе германских вооруженных сил 1941 – 145 гг. / С. И. Дробязко. – М.: Эксмо, 2004.
14. Зубков Д. И. Красная чума и белый терроризм (1918 – 1940) // Историко-просветительский центр мемориал: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.memo.ru/history/terror/zubarew.htm>
15. Краснов П. Н. Всевеликое Войско Донское // Архив русской революции / Под ред. И. В. Гессена. Т. 5-6. – М.: Терра, 1991.
16. Ленивов А.К. Под казачьим знаменем в 1943-45 гг. // Кубанец. – 1992. – № 3
17. Краснов П. Н. На внутреннем фронте // Архив русской революции / Под ред. И. В. Гессена. Т. 1-2. – М.: Терра, 1991.
18. Краснов В. Г. Врангель. Трагический триумф барона. / В. Г. Краснов. – М.: Олма-пресс, 2006.
19. Бурда Эдуард. Казаки эмигранты первой волны 20 – 40-е годы: жизнь на чужбине. Часть 2. // Агентство политических новостей: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.apn.ru/publications/article25211.htm>

Сазонов В.В.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ПОЛИТИЧЕСКИЕ И ВОЕННЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ РУССКОЙ ЭМИГРАЦИИ В 1920–1930-х гг. В ЕВРОПЕ

Резюме

Статья посвящена деятельности белого офицерства в эмиграции, в частности ее военно-политическим организациям, в первой половине 1920–1930-х гг. Автор анализирует причины появления разнообразных течений в эмигрантской среде, в частности антинацистских и пронацистских. Особое внимание уделяется конкретным целям эмигрантских объединений и их военно-политическим программам.

Ключевые слова: русская диаспора, белоэмигранты, антисоветское движение, казацкая эмиграция, гражданская война в России.

Sazonov V.V.

National Taras Shevchenko University of Kyiv

THE POLITICAL AND MILITARY ORGANISATIONS OF RUSSIAN EMIGRATION IN 1920–1930 IN EUROPE

Summary

Article is devoted activity of white officers in emigration, in particular to its military-political organisations, in first half 1920–1930-x pp. The author analyzes the reasons of occurrence of various currents in the emigrant environment, in particular antinazi and pronazi. The special attention is given to specific goals of emigrant associations and their military-political programs.

Key words: russian diaspora, white emigration, anti-Soviet movement, cossack emigration, Russian Civil War